

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ І ЗДОБУТКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

(оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2022–2023 рр.)

Культурна дипломатія – важлива частина публічної дипломатії, іміджевої сфери зовнішньої політики держави, що має на меті посилення її позитивного сприйняття у світі засобами культури та мистецтва. Це внесок, який спільно роблять державні та громадські культурні інституції, митці, культурні діячі та експерти у привабливість, безпеку та добробут країни, порозуміння та довіру до її громадян у світі [1]. Культурна дипломатія – як і сама культура в найрізноманітніших її формах – від початку повномасштабної російсько-української війни набула нового значення. Нині це, крім іншого, один із дієвих форматів донесення правди про Україну та війну в Україні, а ширше – пояснення-розуміння, якою власне є Україна та її культура, у чому її самодостатність та різноманіття, як ця енергія проявлялася на різних історичних етапах попри переважно несприятливі суспільно-політичні контексти [2]. Саме м'яка сила культури в нинішній непростій ситуації є потужним рушієм, що дозволяє відкривати більше дверей, створювати та поглиблювати розуміння України та сутнісного значення нашої нинішньої боротьби [3].

На важливості культурної дипломатії в час війни наголошує перша леді України Олена Зеленська: «Мало хто на самому початку російського вторгнення думав, що культура на часі. Нагальним завданням було вижити фізично. А потім ми побачили, як ворог руйнує наші музеї, починаючи з музеїв Сковороди та Примаченко. Ми побачили, як росіяни грабують музеї Херсона. І найстрашніше – як убивають тих, хто цю культуру створює. Після цього відповідь на запитання «Чи на часі культура?» однозначна. На часі. Можливо, навіть як ніколи раніше. Культура і є ми» [4].

Генеральний директор Українського інституту Володимир Шейко зауважує: «Війна росії проти України стала важливим контрапунктом для культурної дипломатії та її стратегічного завдання – відстоювати суб'єктність та авторитет країни у світі засобами культури. Україна багато років працювала над тим, щоб бути впізнаваною і видимою у світі та зацікавити собою інші спільноти. Прикро, що цю задачу частково вирішила саме війна: 24 лютого світ прокинувся з раптовим усвідомленням того, що в Європі існує найбільша за площею країна, якою дотепер

майже ніхто по-справжньому не цікавився. Тепер про Україну знають, захоплюються її мужністю, винахідливістю і життєстійкістю, нам співчують і допомагають. Але чи став світ розуміти нас? Як змінилися контекст і задачі культурної дипломатії? Які нові виклики постали перед нами, і як їх вирішувати? Війна переконливо доводить тезу, яку послідовно обстоює Український інститут: культурна дипломатія була і є важливим чинником національної безпеки. Недооцінення і спрощення цієї функції роблять нас слабшими. Цілком очевидно, що росія веде війну проти України не задля територій, населення чи природних ресурсів. Це війна супроти нашої культури, мови, ідентичності, історії, права на власний геополітичний вибір. Як влучно зазначив Павел Поторочин, колишній директор Інституту Адама Міцкевича (Польща) під час щорічного Форуму культурної дипломатії, проведеного Українським інститутом у Брюсселі: «У м'якій силі немає нічого м'якого. Щоразу, коли культура інструменталізується, це вже не культурний обмін. Це пропаганда. ... Ця війна – перша глибоко культурна війна [в історії людства]». Тому виживання, післявоєнне відновлення та добробут України, зокрема, залежатимуть від того, чи матиме наша країна виразне й конкурентоспроможне культурне обличчя у світі. Керівництво держави та українська дипломатія вже зробили надзвичайно багато, щоб позиціонувати Україну не як країну третього світу, залежну від чужої волі, а як країну гідних людей, потужного регіонального гравця, гаранта продовольчої безпеки, приклад для наслідування. Цей образ не буде повноцінним без переконливого культурного виміру» [5].

Усвідомлюючи вагу культурної дипломатії, МКІП, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти та Український інститут національної пам'яті разом з діячами культури і мистецтва присвятили їй 2 з 12-ти пунктів у Маніфесті «Культурна консолідація задля перемоги», який було оприлюднено 27 червня 2022 року. Це **іміджева репрезентація на глобальній арені**: посилення суб'єктності країни через засоби культурної дипломатії – чітке дистанціювання від російської культури, виокремлення серед пострадянських країн та серед країн Східної Європи. Продовжуючи політику санкційного тиску на РФ в культурній сфері, потрібно пропонувати світові український культурний продукт, наповнювати ним сцени, виставкові площі та книжкові полиці. Розвиток і створення онлайн-контенту, що репрезентуватиме українську історію, мистецтво, культурне розмаїття, кухню, матеріальні пам'ятки. Ще один пункт – **Україна говорить на повний голос**: підтримка мистецьких проєктів за участі українських діячів культури за кордоном, що репрезентують сучасну Україну; участь у фестивалях, ярмарках, виставках; недопущення припинення участі України в знакових світових подіях сфе-

ри культури (Венеційська бієнале, Каннський кінофестиваль, Авіньйонський фестиваль тощо) [6].

Певна річ, війна змінила пріоритетні завдання української «м'якої сили». С. Гололобов у своїй статті «Культурна дипломатія як складова державної політики у сфері культури на сучасному етапі українського державотворення» зауважив, що нинішня культурна дипломатія, окрім виконання своїх традиційно-змістовних функцій таких як: створення позитивного іміджу країни у світі; розвиток двосторонніх відносин; поширення політичного впливу; сприяння економічному розвитку та доступу до нових ринків; поширення інформації про національну культурно-мистецьку діяльність, заклади культури; пропагування мови, мистецтва та культурної спадщини, запобігання конфліктам або ж пом'якшення їхніх наслідків, – виконує архіактуальну надфункцію, що полягає у забезпеченні підтримки України демократичним світом у російсько-українському протиборстві. Найголовніше завдання, яке покладається сьогодні на вітчизняну культурну дипломатію це донесення усьому світу правдивої інформації про злочинні дії російської федерації проти України [7]. У спеціальному випуску щорічного аналізу «Українська призма: зовнішня політика 2022» підсумовано, що у перший рік повномасштабної російсько-української війни основна діяльність публічної дипломатії була спрямована на посилення підтримки України у світі шляхом широкого інформування громадськості за кордоном про російські злочини, з одного боку, та стійкість українців, з іншого, на протидію (про)російським наративам та колоніальної парадигми розуміння України, а також на подальшу популяризацію України у світі [8].

Комунікативна складова у реалізації публічної дипломатії України у перший рік повномасштабного російського вторгнення була на високому рівні, що визначалось і самою її специфікою. Йдеться про численні інтерв'ю президента, профільних міністрів, очільників закордонних дипломатичних установ для передових ЗМІ іноземних держав, звернення до студентів у топових університетах, виступи на культурних подіях – відкритті фестивалів, виставок, конференцій тощо. Активно використовувались соціальні мережі. Велика кількість коментарів для ЗМІ була надана українськими науковцями та експертами, які пояснювали причини та характер російської агресії, спростовували стереотипні уявлення про українську історію, культуру та ідентичність, інформували про потребу виходу із колоніальної парадигми у контексті розуміння України, що її роками нав'язувала світові росія.

Попри всі складнощі воєнного часу, у 2022 році публічна дипломатія була позначена високою активністю та залученням великої кількості акторів як в Україні, так і за кордоном. Упродовж року була реалізована величезна кількість проєк-

тів, творчих ініціатив, громадських акцій, спрямованих на популяризацію України у світі, а також інформування про злочини РФ та залучення міжнародної підтримки у боротьбі з агресором. #StandWithUkraine, запущений МЗС України у січні 2022 року, став одним із найпопулярніших хештегів. Створений одразу після початку повномасштабного вторгнення портал <https://war.ukraine.ua/> функціонує вісьма мовами й має понад 900 млн охоплення. Інстаграм *ukraine.ua* увійшов у топ офіційних акаунтів держав [8].

З початком повномасштабної російсько-української війни бачимо активну роботу та консолідацію зусиль усіх акторів української культурної дипломатії. На діяльності окремих з них зупинюсь детальніше.

Міністерство культури та інформаційної політики України

У Міністерстві культури та інформаційної політики України так окреслили зміни напрямів своєї роботи після 24 лютого: «У нас три основні напрями. Перше – це, безумовно, робота у сфері медіа, з погляду контрпропаганди та розповіді про те, що насправді відбувається в Україні, просування наших проєктів, зокрема й проєкту «FreeDOM». Другий напрям – збереження культурної спадщини від варварських атак росіян. І третє – підтримка українських артистів насамперед не лише державних, а й незалежного сектору. ... Росіяни поставили культуру та пропаганду на чолі своїх військ. Багато їхніх артистів їздили до Європи просувати російські наративи так само як і їхні пропагандисти. ... Тому наше завдання – пояснювати європейцям, що співпраця у галузі культури з росією, бо це переважно офіційна культура, яку підтримує російська держава, – це участь у війні» [9].

27 лютого 2022 року українська культурна спільнота на чолі з МКІП звернулася до світової громадськості з вимогою вслід за політичними, економічними, спортивними й іншими санкціями накладати на російську федерацію також культурні санкції у відповідь на розв'язану нею війну, і тим самим обмежити її культурну присутність на міжнародній арені. Українці закликали: скасувати всі проєкти, до яких причетна росія, та проєкти, які мають фінансування російського походження; заборонити роботу російських культурних центрів на території держав-партнерок; вилучити з наглядових рад та культурних альянсів громадян РФ, відмовитися від їхнього спонсорства та організаційної підтримки; скасувати участь росії у міжнародних фестивалях, виставках, форумах та мистецьких подіях; припинити співпрацю з митцями, які відкрито підтримують путінський режим; унеможливити висвітлення російської культури в мас-медіа. У тексті звернення наголошувалось, що в росії, фактично тоталітарній країні, культура виконує сервісну функцію і

служує політичній пропаганді [10]. Варто зазначити, що вже у перший місяць повномасштабної російської агресії близько 100 культурних інституцій ввели культурні санкції проти рф. Серед них: Європейська кіноакадемія, Каннський кінофестиваль, Європейська асоціація фестивалів, Європейський культурний фонд, Канадська рада мистецтв, Міністерство культури і спорту Іспанії, Міністерство культури Естонії, Рада мистецтв Англії, Литовська рада з питань культури, Шведська Рада мистецтв, швейцарська культурна фундація *Pro Helvetia*, Венеційська бієнале, Королівська академія мистецтв, Данський фонд мистецтв, Метрополітен-опера тощо [11]. Втім, попри вимоги України та ще кількох небайдужих країн, росія досі залишається членом міжнародних культурних організацій, таких як ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури), *ICOMOS* (Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць), *ICCROM* (Міжнародний центр вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей).

Дещо краща ситуація із санкціями у інформаційній сфері. У ЄС заблокована діяльність низки пропагандистських російських і підконтрольних рф каналів: *Sputnik* і *RT / Russia Today (RT English, RT UK, RT Germany, RT France, RT Spanish, RT Arabic, RT Balkan)*, *Sputnik Arabic*, «НТВ» / «НТВ Мир», «Россия 1», «РЕН ТВ», «Первый канал», *Oriental Review*, *Tsargrad*, *New Eastern Outlook* та *Katehon*. Про обмеження мовлення російських державних ЗМІ через повномасштабне вторгнення росії в Україну також повідомили телекомунікаційні провайдери в Австралії, Канаді та США. Окрім того, *YouTube* заблокував провідні російські пропагандистські канали й облікові записи окремих прокремлівських пропагандистів. Своєю чергою *Meta* почала знижувати пріоритет видачі сторінок і дописів російських пропагандистських ресурсів та ускладнювати пошук цих ресурсів у *Facebook* та *Instagram* по всьому світу. Від початку повномасштабного вторгнення рф в Україну проти російських пропагандистів також почали вводити санкції. Проте навіть після низки блокувань та санкцій вони продовжують оминати їх та створювати собі нові канали комунікацій. Тож світ має продовжувати протистояти системі кремлівської пропаганди. Для ефективної протидії необхідні скоординовані дії та повна заборона всіх можливих каналів комунікації для «рупорів Кремля». Оскільки російська пропаганда та її пропагандисти несуть повну відповідальність за перетворення інформації на зброю проти України та світу [12, 13].

Керівництво МКІП активно вело перемовини із закордонними партнерами щодо конкретної допомоги українській культурній спадщині, культурним інституціям і митцям. Зокрема у травні 2023 Міжнародна рада музеїв (*ICOM*) спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України підготували «Надзви-

чайний Червоний список культурних цінностей під загрозою – Україна». Він презентує категорії культурних цінностей нашої країни, які перебувають під загрозою викрадення, мародерства, незаконного вивезення [14]. 23 травня 2023 року укладено Меморандум між Міністерством культури та інформаційної політики України та Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща про співпрацю щодо інвентаризації архітектурних та археологічних втрат внаслідок збройної агресії рф проти України. Співпраця має на меті підтримку зусиль з порятунку та збереження культурної спадщини України, що перебуває під загрозою знищення або пошкодження, з особливим наголосом на об'єктах всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та об'єктах, внесених до Попереднього Списку Конвенції про охорону Всесвітньої культурної і природної Спадщини ЮНЕСКО, документування та аналіз її поточного стану збереження та ступеня пошкодження, а також аналіз ефективності методів та процедур, що наразі застосовуються для документування культурних втрат на територіях, що постраждали від бойових дій [15]. 9 липня 2023 року міністри культури Латвії, Литви, Естонії, Польщі та України підписали Спільну декларацію щодо посилення захисту та відновлення культурної спадщини України в контексті міжнародного співробітництва. У ній підписанти засудили триваючу російську агресію росії проти України та заявили про намір посилити зусилля з охорони та промоції культурної спадщини України, зокрема нематеріальної. Вони закликали Європейську комісію та країни-члени ЄС збільшити фінансову підтримку для відновлення культурних та креативних секторів та реставрації культурної спадщини України, які постраждали від війни [16].

На важливості підтримки української культури також мовилося на міжнародних майданчиках. Зокрема 29 листопада 2022 року міністр культури та інформаційної політики України О. Ткаченко взяв участь у засіданні Ради Міністрів освіти, молоді, культури та спорту Європейського Союзу. Це вперше Україна була представлена у засіданні такого формату очно. До Ради Міністрів освіти, молоді, культури та спорту ЄС український міністр спрямував ключові меседжі: маємо разом продовжувати боротися на інформаційному фронті проти російської пропаганди та маніпуляцій; Україна вкотре закликає до тотального бойкоту російської культури, яку рф використовує як зброю; масштабна енергетична криза через вимушені відключення електроенергії та геноцид на окупованих територіях мають бути покриті терміновим захистом спадщини, кіберзахистом та оцифруванням послуг, підтримкою митців та установ та культурною реінтеграцією деокупованих територій; Україна пропонує механізм спільного рішення – перерозподіл 1% з національних бюджетів на культуру та медіа країн ЄС щорічно протягом 2023–2026 років

для підтримки української культури та медіа [17]. На жаль, ці питання і нині залишаються актуальними. Пропозиція міністерства створити Європейський фонд для допомоги культурі та медіа України, як і ініціатива співпраці у форматі «Інформаційний Рамштайн» задля побудови спільного з європейськими партнерами інформаційного фронту для ефективної протидії російській пропаганді та дезінформації, залишаються на рівні обговорень.

Щоб підтримувати увагу світової спільноти до проблеми збереження української культурної спадщини і скоєних проти неї росією злочинів, Міністерство культури бере участь у організації тематичних форумів. Зокрема 8–9 лютого 2023 року «Штаб порятунку спадщини» спільно з Національним музеєм Революції Гідності і МКІП провели в змішаному форматі Міжнародний форум з безпеки культурної спадщини «Війна в Україні: битва за культуру», покликаний сприяти координації українських та міжнародних допомогових ініціатив, розвитку спроможності в швидкому реагуванні, підтримці працівників та інституцій культурної сфери, сталому розвитку української культури. Понад півтори сотні учасників з України та з-за кордону обговорили виклики у завданні збереження культурної спадщини сьогодні й реагування на них, підбили підсумки складного воєнного року, який минув [18]. 21–22 вересня 2023 року в Києві відбувся Форум «Українська культурна спадщина», на якому представники міжнародних організацій, української влади та експерти обговорили концептуальний вимір культурної спадщини, міжнародний та український досвід захисту культурної спадщини під час війни, способи документування злочинів здійснених росією проти України, а також питання цифровізації та адвокації у цьому контексті. Захід організовано Програмою сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (*USAID*) та здійснюється *Pact* в Україні у співпраці з ЮНЕСКО та МКІП [19].

Окремо варто відзначити зусилля Міністерства культури та інформаційної політики України та міжнародних партнерів із цифровізації культурної спадщини. 12 липня 2022 року Міністерство культури та інформаційної політики повідомило, що в Україні створять цифрову платформу управління національною культурною спадщиною, яка буде збирати, генерувати, зберігати, контролювати дані та інформацію у сфері культурної спадщини. Доступ до неї буде відкритий усім охочим. Проект реалізують у співпраці з ЮНЕСКО [20]. Зокрема у травні 2023 року Надзвичайний фонд спадщини ЮНЕСКО (*Heritage in Emergency Fund*) схвалив проект допомоги Міністерству культури та інформаційної політики на 1,5 млн доларів для розвитку інструментів цифровізації у сфері культурної спадщини України

[21]. За рік до того Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням української культурної спадщини у рамках формату «Люблінський трикутник». Для цього було створено спеціальний фонд [22].

15 квітня 2022 року Міністерство культури та інформаційної політики спільно з Державним агентством України з питань мистецтва та мистецької освіти і партнерами презентувало об'єднаний бренд української культури у світі *Ukraine Now and Forever*. Мета ініціативи – спрямувати увагу світу до української культури і мистецтва та подальша консолідація міжнародної спільноти у спротиві російській агресії [23]. Айдентика *Ukraine Now and Forever* була покликана візуальним стилем об'єднати культурні заходи за кордоном на підтримку України. Її використовували під час промоції подій, об'єднаних гаслом *#StandWithUkraine*. Автором зображення став український художник Д. Скрипник. Щоправда, реакція української спільноти на проєкт не була схвальною. Критика стосувалась не лише самого зображення (його складності, неоднозначності прочитання і подібності на роботу кубинського художника *Yosan Leo*), але й одноосібного рішення Мінкульту без культурного діалогу [24]. Можливо, через це проєкт не набув особливої популярності.

13 травня 2022 року МКІП запустило новий проєкт – Об'єднану платформу культури та медіа під час війни. На ній розміщено ініціативи та фонди, що реалізуються МКІП від початку широкомасштабного вторгнення рф. Загалом разом із партнерами, волонтерами та спеціалістами з різних сфер створено понад 20 проєктів, ціллю яких є привернення уваги світу до війни в Україні та консолідація міжнародної спільноти у спротиві російській агресії. На сайті <https://united.mkip.gov.ua/> доступні докази воєнних злочинів рф, актуальна інформація щодо знищення культурної спадщини, унікальні фото та відео, корисні ресурси для вивчення української мови, проєкти з протидії дезінформації, творчість у часи війни та багато інших ініціатив [25].

У партнерстві з українськими та закордонними інституціями Міністерство культури гідно представило Україну на провідних міжнародних культурних і мистецьких майданчиках: 59-й Венеційській бієнале сучасного мистецтва (23 квітня – 27 листопада 2022 р.), 23-й Міланській трієнале архітектури, дизайну та мистецтва (15 липня – 11 грудня 2022 р.), 18-й Венеційській бієнале архітектури (20 травня – 26 листопада 2023 р.), Лондонській бієнале дизайну (1–25 червня 2023 р.), найбільшому в Європі ярмарку майстрів та ремісників *MIDA* у Флоренції (23 квітня – 1 травня 2022 р.) тощо. Щоправда, без критики на адресу міністерства не обійшлося: «Спільна публічна програма у Венеції – далеко не єдиний приклад міжвідомчої взаємодії між Українським інститутом і Мінкультом на полі культурної диплома-

тії. Але дуже симптоматичний. Доки УІ бере на себе програмну частину та комунікації з міжнародними партнерами, Мінкульт за звичкою вкладається здебільшого адмінресурсом та участю (офлайн чи онлайн) своїх представників у міжнародних подіях, що представляють країну у вкрай конвенційний спосіб, з нудними презентаціями і протокольними промовами. ... Проте подекуди ми можемо бачити і приклади успішної міжінституційної співпраці, як у випадку з ситуативним «книжковим консорціумом» між Українським інститутом, Мінкульт, *PEN Ukraine*, Українським інститутом книги та літературними фестивалями «Книжковий Арсенал» і «BookForum». Ці інституції ... спільно (і досить успішно) опікуються презентаціями українських національних стендів на ключових світових літературних ярмарках (презентації відбулися в Лондоні, Болоньї, Варшаві та інших містах)» [3].

Також міністерство організувало та підтримало проведення за кордоном численних культурних і мистецьких ініціатив, які презентували історію та культуру України, а також були спрямовані на посилення міжнародної солідарності з нашою країною. Це і міжнародні благодійні телемарафони, і музейні виставкові проекти, зокрема про триваючу російсько-українську війну, і гастролі українських театральних і музичних колективів тощо. Окремо варто згадати інформаційно-мистецьку кампанію «Авангардна історія України», яку було проведено з липня по листопад 2022 року за ініціативи МКІП спільно з Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти, Міністерством закордонних справ України та агенцією *Navas Engage*. Проект мав на меті через мову художнього образу та фактів, що відображають неймовірну багатогранність України, ближче познайомити європейців з історією та культурою нашої країни. У межах проекту було створено інстаграм-сторінку *avantgardestory.ua*, на якій через притаманні українцям риси, як-от: креативність, жага до пригод, авангардизм, демократичність, освіченість, підприємливість, мелодійність, сміливість, завзятість – можна познайомитися з цікавими фактами тисячолітньої української історії. Окрім інстаграм-сторінки, про авангардну історію України розповідали інтерактивні інсталяції, що були встановлені на найбільших площах таких європейських міст, як Брюссель, Відень, Париж та Амстердам [26].

Міністерство закордонних справ України

Щоб донести до світової спільноти важливі меседжі про Україну та від її імені, Міністерство закордонних справ провело низку глобальних інформаційних кампаній.

До роковин повномасштабного вторгнення росії МЗС і *BRAND UKRAINE* за підтримки Європейського Союзу запустили кампанію *#WhatWeAreFightingFor*. Основна її мета – пояснити іноземній аудиторії, чому територіальна цілісність України не може бути предметом обговорення за жодних обставин, та за що бореться кожен українець та українка, зокрема глобальний мир, свободу та майбутнє усього світу. Кампанія просуває принципи миру, які є складовими формули миру президента України. Вона також пояснює цінності українців, які вони поділяють з іншими народами світу, та підкреслює різноманіття регіонів України. Центральний компонент кампанії *#WhatWeAreFightingFor* – спецпроект на офіційному сайті України *Ukraine.ua*, який містить 26 статей, що розкривають багатогранну історію 24 областей України, Києва та Криму. Статті базуються на фактах про кожен регіон, його коріння, спадщину, людей і те, чому українці борються за них. Матеріали підготовлено у партнерстві з провідними національними історичними інституціями та експертами [27].

12 серпня 2022 року Міністерство закордонних справ України разом із креативною агенцією *banda* презентували кампанію на знак подяки всім країнам-сусідам за допомогу народові України. В межах цієї кампанії новий трек записала співачка Джамала: він називається «Thank you, Stranger» та присвячений усім, хто підтримав та прихистив українців під час повномасштабного вторгнення [28]. А 15 травня 2023 року міжнародну кампанію *Thank You* за підтримки МЗС розпочала головна фандрейзингова платформа України *United24*. «За рік роботи *United24* об'єднала довкола допомоги Україні людей зі 110 країн. Ми хочемо подякувати їм за підтримку та відчуття плеча, відчуття, що ми не самі у цій боротьбі. Ми бачимо велику силу у спільноті однодумців, які допомагають нам сьогодні, допомагатимуть завтра і залишаться з Україною на багато років після перемоги. *Thank you campaign* – найменше, що ми можемо зробити, аби віддячити їм уже зараз», – заявила координаторка *United24* Ярослава Гресь. Перші локації, на яких з'явилися меседжі від *United24*, – Таймс-сквер у Нью-Йорку та Лестер-сквер у Лондоні. Ініціативу також підтримали Метрополітен-опера і Карнегі-хол на Мангеттені у Нью-Йорку, резиденція Європейської Ради та Ради Європейського Союзу у Брюсселі. Загалом кампанія розрахована на понад 15 країн [29].

МЗС України разом із командою *The Game Changers* за технічної підтримки компанії *Sensorama*, яка займається імерсивними технологіями, стало співорганізатором VR-проєкту *Living the War* («Проживаючи війну»). Проєкт покликаний донести до міжнародної аудиторії інформацію про воєнні злочини рф, опір цьому вторгненню українців та залучити додаткову підтримку для України. Незалежна

команда за два роки створила найбільший у світі банк гіперреалістичного контенту про війну в Україні. Він містить ілюстрації наслідків російської агресії у Бучі, Ірпені, Бахмуті, Харкові, Ізюмі, Бородянці, Києві, Дружківці та інших місцях. Проект є потужним видом комунікації, що поєднує почуття та технології, аби інші змогли відчувати війну так, як її відчують українці. Наразі виставку було представлено на Міжнародному форумі з питань безпеки «GLOBSEC–2023» у Словаччині (29–31 травня 2023 р.), у німецькому Бундестазі (20 по 29 вересня 2023 р.), на Варшавському безпековому форумі (3–5 жовтня 2023 р.), на міжнародній конференції «Форум 2000» (15–17 жовтня 2023 р.) і Другому Парламентському саміті Кримської платформи у Празі (24 жовтня 2023 р.), в Європейському парламенті у Брюсселі (28 листопада 2023 р.) [30, 31].

У лютому – березні 2022 року та у березні 2023 року у Вікіпедії проходила ініціатива «Місяць культурної дипломатії України», спрямована на створення і покращення статей про Україну та українську культуру якомога більшою кількістю мов. Ініціативу було присвячено відомим українським митцям кіно, музики, літератури, архітектури, дизайну, які зробили вагомий внесок у світову культуру. А також культурним феноменам – від мемів до символів незламності. У 2022 році до ініціативи долучилися 253 учасники, вони написали 3813 нових статей та покращили 262 наявних у 60 різних мовних розділах Вікіпедії. А у 2023 році цифри такі: 154 учасники, 1401 нова стаття і 85 покращених у 64 різних мовних розділах. Проект спільно організували ГО «Вікімедіа Україна», Український інститут та Міністерство закордонних справ України [32, 33].

Культурна дипломатія є органічною складовою діяльності закордонних дипломатичних установ. Президент В. Зеленський під час екстреної зустрічі з послами України 2 серпня 2023 року наголосив: «Що успішніша дипломатія, усі форми абсолютно – офіційна та неофіційна, інституційна та медійна, культурна дипломатія та сила звичайної людської щирості... Тобто що краще нас розуміють у світі, то більше в підсумку можуть робити наші воїни. То більше в нас систем ППО, то більш далекобійні наші можливості, то більше в нас техніки, більше у нас таких важливих, таких дефіцитних снарядів. Світ допомагає тому, кого розуміє, і це має чіткий дипломатичний вимір – фактично є показником ефективності вашої роботи. ... Ваше завдання – щоб світ завжди був разом з Україною» [34]. Варто визнати, наші дипломатичні установи доволі ефективно виконували це завдання від початку повномасштабної війни. По всьому світу було організовано численні заходи, спрямовані як на висвітлення правди про російську агресію та підтримку українців, зокрема тих, які знайшли прихисток за кордоном, так і на утвердження іміджу

України як модерної держави з тисячолітньою історією і культурою. До подій, які відзначили українські посольства, додалися сумні дати воєнного літочислення – 100 днів повномасштабної війни, роковини, 500 днів... До прикладу, до роковин повномасштабного російського вторгнення на всіх континентах було організовано мітинги, акції солідарності, конференції, дискусії, виставки, концерти тощо. Зокрема 22 лютого у Вашингтоні завдяки співпраці Посольства України в США, Меморіального фонду жертв комунізму, Українського конгресового комітету Америки та організації *United Help Ukraine* було представлено VR-виставку «Війна зблизька»; 16 лютого в Оттаві, на Парламентському пагорбі, відбувся спеціальний захід «Рік стійкості», організований Міжпарламентською групою дружби Україна – Канада, Посольством України в Канаді та Конгресом українців Канади; 23 лютого Посольство України у Великій Британії разом із Посольством США у цій країні провело на Трафальгарській площі масовий публічний захід на підтримку України та українців; 27 лютого Посольство України в Королівстві Норвегія у співпраці з Нобелівським центром миру організували в Осло у рамках серії *Nobel Peace Talks* дискусію «Роковини повномасштабної війни проти України. Чи справедливість можлива?»; 24 лютого українські посольства в Словаччині, Туреччині, Південній Кореї презентували вуличну фотовиставку «Рік незламності» відповідно у Братиславі, Анкарі та Сеулі; з 24 лютого по 24 березня перед Посольством України в Японії було організовано фотовиставку В. Бланш «Трибунал».

Водночас посольства продовжують відкривати світу українську культуру і мистецтво та зводити культурні містки між країнами. Так, 22 жовтня 2022 року в Ловрані за участі голови Верховної Ради України Руслана Стефанчука і голови хорватського Сабору Гордана Яндроківича було відкрито пам'ятний знак «Поет і птах», щоб увіковічити перебування у лютому – квітні 1909 року в цьому місті українського письменника, вченого та мислителя І. Франка. Проект реалізовано за підтримки Верховної Ради України, Посольства України у Республіці Хорватія, Муніципалітету Ловрана, Львівської обласної державної адміністрації та Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка [35]. Під патронатом Офісу Президента України і за сприяння Посольства України в Австрії 12–14 травня у Відні, в історичній будівлі *Aula der Wissenschaften*, з великим успіхом пройшла персональна виставка н. х. України І. Марчука з нагоди його 87-ліття. Митець особисто представив ретроспективу з близько 150 творів, створених у різний час та об'єднаних темою України [36]. 14 жовтня 2022 року завдяки співпраці Українського дому у Данії, Українського інституту, Посольства України в

Данії, Міністерства культури Данії, Музею війни у Данії та *The Politiken Fund* України було репрезентовано на «Ночі культури» в Копенгагені [37].

Український інститут

Ключовою вітчизняною інституцією, відповідальною за культурну дипломатію, є афілійований до Міністерства закордонних справ Український інститут. Станом на зараз УІ фактично лишається чи не найактивнішим гравцем на цьому полі. По-перше, через досить сильну команду і добру інституційну спроможність – інститут ще напередодні війни підсилювався кількома новими співробітниками, а з початком широкомасштабного вторгнення росії йому вдалося зберегти команду і навіть помітно наростити активність. По-друге, через наявний ресурс: УІ поки що майже не торкнулися секвестри і скорочення штату; ба більше, за час великої війни інституції вдалося залучити немало донорських коштів і здійснити низку проєктів спільно з міжнародними партнерами [3].

Зокрема упродовж 2022 року команда УІ втілила 120 проєктів, що охопили 22 країни світу. Серед ініціатив, реалізованих УІ у т.ч. і спільно з закордонними партнерами, – наприклад, такі: двосторонній Сезон культури Україна / Велика Британія, що задумувався на честь відзначення 30-річчя встановлення дипломатичних відносин між країнами і став головним виявом потужної солідарності та довготривалого партнерства Британії та України, охопив 20 міст усіх чотирьох країн Сполученого Королівства та презентував 36 проєктів, які офлайн та онлайн поєднали 1000 митців і дієвців культури; «Українська весна» у Франції, яка запропонувала близько 100 культурних подій і мала на меті забезпечити якісний український контент у французькому експертному культурному полі, розширити фахові дискусії щодо історії та культури України і засобами культури й мистецтва спростувати хибні уявлення французів про Україну; програма Українського павільйону на 59-й Венеційській бієнале; проєкт «Листівки з України», що демонструє знищення росією вікової культурної спадщини України; та ін. Важливим заходом став Міжнародний форум культурної дипломатії, який Український інститут спільно з *Jam Factory Art Center* і Представництвом України при ЄС за підтримки *Prague Civil Society Centre* провів 7 грудня у Брюсселі. Він мав на меті об'єднати громадянське суспільство та державний сектор задля розвитку консолідованої позиції щодо майбутнього міжнародних культурних відносин у Європі та інтеграції українських культурних організацій у культурні сфери ЄС. Експерти культурної дипломатії, міжнародні журналісти, науковці та дипломати говорили про зміцнення культурних відносин між Україною та ЄС, про переосмислення ролі та майбутнього європейських культурних відносин після повномасштабного вторгнення ро-

сії в Україну та шукали практичні рішення для підтримки й відновлення зруйнованої культурної екосистеми країни. Також УІ продовжував реалізовувати емпіричні дослідження, які слугують базою для подальшого проєктного планування. Зокрема, проведено дослідження українських та кримськотатарських студій у світі [8, 38, 39, 40].

Підбиваючи підсумки 2022 року генеральний директор Українського інститут Володимир Шейко зауважив: «Важливим полем битви за місце під сонцем стала масштабна кампанія, покликана зупинити культурну співпрацю з росією та представлення російського мистецтва у світі (дещо хибно і легковажно охрещена іноземцями *Cancel Russia*)*. 27 лютого Український інститут звернувся із закликом до понад 300 іноземних культурних та академічних інституцій; аналогічні заклики оприлюднили Міністерство культури та інформаційної політики та низка культурних установ. Упродовж року УІ та закордонні дипломатичні установи України вели нюансовані й ґрунтовні перемовини з десятками інституцій про виключення російського культурного продукту з програм фестивалів чи концертних майданчиків, наголошували на неприпустимості виконання українських і російських творів на одному заході чи організації подій, розрахованих одночасно на учасників з України і росії. ... Мабуть, не було теми в культурній дипломатії, яка викликала б більш гарячі й непримиренні суперечки як в Україні, так і за її межами. Чи треба скасовувати російську культуру? Чи існують «хороші росіяни» і як з ними взаємодіяти? Що робити, якщо українців і росіян запрошують на ті самі події? Як бути з російськими та білоруськими опозиціонерами? Що краще – скасувати й забути чи наважитися на критичне перепрочитання російської класики? Як довго має діяти «скасування»? Особливим подразником ці заклики стали для ліволіберальних культурних інституцій Європи, які побачили в них цензуру, наступ на свободу слова чи загрозу для так званої «великої російської культури». У цих дискусіях вражає інфантильність і наївність (або ж навспак – цинізм) співрозмовників, які у ХХІ столітті серйозно говорять про «мистецтво поза політикою» і відмовляються вірити, що росія використовує культуру як зброю, а лєвова частка її культурного надбання просякнута імперськими, ксєнофобськими та експансіоністськими тропами. Для таких випадків Український інститут підготував серію досліджень інституцій культурної дипломатії росії (фонду «Русский мир», організації «Росспівробітництво», фонду підтримки публічної дипломатії ім. Горчакова) та їхній вплив на гро-

* Цій темі також присвячена окрема робота відділу НАУІ «Деконструкція поняття „велика російська культура” в контексті толєрування діалогу з росіянами на міжнародних майданчиках». Вип.11/3

мадську і професійну думку за межами росії» [5]. Український інститут закликав призупинити будь-яку співпрацю з росією до повного виведення російських військ з України, в тому числі тимчасово окупованих частин Донецької та Луганської областей та Криму, і притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти українського народу. Окрім того, медіа *Ballettristic* разом із УІ створило пам'ятку для артистів перформативного мистецтва, театру і танцю про те, як справді підтримати своєю творчістю Україну та попередити можливі репутаційні кризи. В ній подано чіткі та обґрунтовані рекомендації, які стали б у пригоді всім українським митцям, дієвцям культури й інституціям та дозволили б уникнути репутаційних втрат, якби до них своєчасно дослухалися. До прикладу, укладачі не рекомендують брати участь у проєктах «за мир», оскільки це гасло послаблює позицію України в її інформаційній боротьбі з росією на локальному та міжнародному фронті, натомість радять обирати ті гасла, які відкрито висловлюють підтримку Україні та не допускають двозначних трактувань; бойкотувати події та проєкти, організовані російськими інституціями і фондами, які прямо чи непрямо пов'язані з путінським режимом; відмовлятися від участі у проєктах з колишніми представниками російської культури або ж «опозиційними» росіянами, оскільки це передусім спровокує зсув уваги на представників російської культури та посилить присутність росії в інформаційному полі; виключити з репертуару твори російських авторів, натомість представляти на світовій арені українські твори і розповсюджувати знання про українські таланти тощо. «Кожний український артист, який бере участь у міжнародних проєктах та колабораціях, стає агентом впливу у формуванні іміджу своєї країни, учасником процесу культурної дипломатії. Якщо ви толеруєте спільні з «хорошими росіянами» проєкти, це гуманізує образ агресора в очах іноземних аудиторій та знижує градус риторики щодо війни в Україні до «збройного конфлікту», розмиває колективну відповідальність російського суспільства. Тому на цьому етапі підтримати культурну дипломатію України можна виключно повним бойкотом російської культури та її представників», – ідеться у тексті [41].

В. Шейко зазначив, що війна фактично не вплинула на стратегію інституції, яку затвердили на 2020–2024 роки: «Завдання Українського інституту – робити так, аби світ знав більше про Україну, розумів її краще, щоб ми могли налаштувати плідну співпрацю між українськими та іноземними діячами культури, освіти та громадським суспільством. Результатом такої роботи має бути покращення міжнародної впізнаваності, іміджу, розуміння України як держави, спільноти, як історичного суб'єкта. Наша стратегія є доволі універсальною: вона не зазнала великих змін із початком повномасштабного вторгнення. Інша річ, що дуже змінився контекст. 24 лютого мільйони людей у світі раптом відкрили для себе найбіль-

шу в Європі державу Україну, а досі вони про неї нічого не знали. Цей контекст радикально змінив українську культурну дипломатію і змінюватиме її надалі. Ми переходимо від статусу «бідного родича», який прагнув зацікавити собою інших протягом попередніх 30 років, до моделі, де ми маємо задовольнити шалений попит на інформацію про Україну. На моє переконання, це розуміння можна забезпечити насамперед засобами культури, транслюючи себе через наші культурні здобутки, спадщину й через ту культуру, яка виникає в нас сьогодні як реакція на повномасштабне вторгнення та досвід війни» [42].

Важливий стратегічний напрям діяльності УІ – деколонізаційні практики – після повномасштабного російського вторгнення набув ще більшої актуальності. В. Шейко з цього приводу резюмує: «Нам варто іти шляхом, який пропонує деколоніальна теорія, деколоніальність, адже Україна, як ми вважаємо в УІ, була колонією спершу Російської імперії, а згодом і Радянського Союзу... Деколоніальний підхід передбачає руйнацію ієрархій: культура велика – мала, значуща – незначуща, багата – бідна. Якщо їх зруйнувати, ми доходимо до очевидного висновку, що будь-яка культура має свою питому цінність... Тому УІ послідовно просуває меседж, що жодної «великої російської культури» не існує – це міф, вигаданий імперією для самопрославлення і пригнічення інших культур, які входили в тіло цього політичного утворення... Важливо поміщати культуру в контекст сьогодення, і тоді треба говорити не про цінність культури, а про додану цінність – що ця культура може дати світові сьогодні, як може допомогти впоратися з глобальними викликами, осмислити війну, попередити або швидше закінчити її, співіснувати й розуміти одне одного. І в такому контексті додана цінність російської культури дорівнює нулю – вона не може запропонувати нічого... Україна ж через сучасну культуру обстоює свою гідність, суб'єктність, самостійність, відновлює своє право голосу» [2]. Серед реалізованих у цьому напрямі проєктів варто згадати масштабну публічну програму Українського павільйону на 59-й Венеційській бієнале «Деколонізація мистецтва. За межами очевидного», що порушила низку важливих питань: від невідомої історії мистецтва до деколонізації культури [43]; серію онлайн-дискусій «Mapping Ukraine in the Museum World: Collections and Practices», сфокусовану на місці України в деколонізаційних процесах музейних інституцій (відбулася 20–21 жовтня 2022 року у рамках Сезону культури Велика Британія / Україна) [44]; сформовану підбірку статей та матеріалів, у яких українські та іноземні автори аналізують причинно-наслідкові зв'язки, що призвели до сьогоднішньої війни, та вплив, який мала на це культура росії [45].

На окрему увагу також заслуговують проєкти УІ, присвячені окупованому Кримському півострову. «Крим майже з перших днів нашої роботи був важливою

темою програмної діяльності. Наприклад, одним із наших флагманських кримських проєктів є перформанс «Крим, 5-та ранку» на основі документальної п'єси Н. Ворожбит і А. Косодій. П'єсу присвячено політв'язням, журналістам, більшість із них – кримські татари, яких ув'язнила окупаційна влада в Криму після 2014 року. І цю п'єсу створено на основі їхніх свідчень, свідчень їхніх родин та адвокатів. Це потужне художнє й політичне висловлювання, яке, за нашим задумом, не дає іноземній громадськості забути про Крим, про утиски прав людини в Криму і про ту культурну асиміляцію, яку росія насильницьки провадить сьогодні та минулі вісім років у Криму», – розповів В. Шейко. Перформанс «Крим, 5-та ранку» презентували у Варшаві (24 лютого 2022 р.), Берліні (26 лютого 2022 р.) і Лондоні (16 січня 2023 р.). Мав успіх також Українсько-кримськотатарський музичний проєкт «Yuçan-Zilleya», який 22–25 березня 2023 року здійснив своє прем'єрне мінітурне Німеччиною. Триває робота і в академічних колах. В. Шейко наголошує: «Нам також важливо інтегрувати кримськотатарські студії, тобто академічні дослідження, які стосуються Криму, в тіло українських студій: у ті осередки, які досліджують Україну, її історію, культуру й гуманітаристику в іноземних університетах. Крим зазвичай є частиною або ісламських, або тюркських студій, а з Україною як політичним утворенням він мало асоціюється в міжнародній науці. Тому нині наша програма підтримки українських студій розширена на підтримку українських та кримськотатарських студій у світі, а своєрідним додатком до неї є перший англо-мовний онлайн-курс з історії Криму та кримських татар, який ми запустили кілька місяців тому» [42].

Важливою також є тема багатокультурності й розмаїття України, яка розвіює міфи російської пропаганди про «нацифіковане суспільство» та інтегрує історію та культуру кримських татар, євреїв, поляків, греків та інших спільнот до множини українських ідентичностей. Так, завдяки спільному проєкту *Ukrainer* понад 53 мільйони людей дізнались про життя різних національних спільнот України під час російської агресії, їхні особисті історії, волонтерство та роботу задля спільної перемоги [5].

Війна змінила вектор культурних проєктів. «До повномасштабного вторгнення ми керувалися власним розумінням того, які країни та регіони світу є більш перспективними для української культурної дипломатії, а також політичними пріоритетами Міністерства закордонних справ. Це був здебільшого євроатлантичний напрям. Також ми досліджували такі країни, як Туреччина, Японія. Тепер до цього вже немало переліку додається ще величезний вимір Глобального Півдня, який стає для України дедалі важливішим. Це країни Африки, Близького Сходу, Латинська Америка, країни Південної та Східної Азії. Це величезний регіон, який охоплює, ймовірно, більше, ніж половину світу. Ми з Міністерством закордонних

справ намагаємося визначити ключові країни в цьому дуже широкому й розмаїтому регіоні, щоб заходити в них з українським культурним контентом. Не секрет, що Україна дотепер доволі мало працювала із цим регіоном, і тому багато речей потрібно робити вперше. Але політична вага цих країн є для України незаперечною, тому ми будемо працювати над цим упродовж 2023 року і, сподіваюся, пізніше також», – констатує В. Шейко [42]. Гарним прикладом розширення географії української культурної дипломатії став перший фестиваль української культури «Future Perfect. Culture. Ukraine. Europe», який було проведено 5–8 травня 2023 року в Нью-Делі завдяки співпраці кластера *EUNIC India* (Об'єднання інститутів культури країн Європейського Союзу), Посольства України в Республіці Індія та Українського інституту за підтримки Представництва ЄС в Індії [46]. Також варто згадати відкриття 16 березня 2023 року в Найробі муралу «Grains of Culture» («Зерна культури»), який було втілено в рамках міжнародного проєкту *The Wall* Українського інституту та культурної агенції *Port*. Стінопис є трилогією, яка розкриває тему стосунків – від діалогу між людьми і до економічних, політичних і культурних взаємин між країнами. Його створили художники з Кенії Моха та Еліамін Інк разом із українськими митцями Аліною Коник, Нікітою Кравцовим та Андрієм Ковтуном [47]. Водночас продовжується робота в євроатлантичному напрямі. Як зазначила виконавча директорка Українського інституту Соломія Боршош: «Зараз євроатлантична спільнота лишається в нашому фокусі, проте за останній рік завдяки і нашим зусиллям, і роботі багатьох інших інституцій, культурних професіоналів, медіа тощо про Україну там уже дізналися набагато краще. Наступний рівень, який ми ставимо собі за завдання – це більш нюансовані знання про Україну в євроатлантичній спільноті. Наприклад, щоб люди там не просто знали, що Крим – це Україна, а щоб можна було піти глибше – і от вам для цього онлайн-курс про Крим, його історію, культуру, економіку. Ці глибші знання міжнародної аудиторії про Україну дадуть людям також можливість самостійно вловлювати і відсіювати дезінформацію про Україну та цю війну» [48].

Повномасштабна війна підкреслила необхідність системної міжнародної присутності. Тож 29 березня 2023 року у Німеччині було відкрито перше представництво Українського інституту за кордоном на чолі з Катериною Рітц-Ракул. Берлінська філія – результат партнерства чотирьох інституцій: *Open Society Foundation*, що наразі забезпечує фінансову сторону її роботи, Гете-Інституту в Німеччині й Гете-Інституту в екзилі, Посольства України в Німеччині та Українського інституту [49]. Трохи згодом, 10 листопада 2023 року, Український інститут відкрив своє представництво у Франції, яке очолив Іван Рябчій. Команда паризького офісу працюватиме у *La Gaîté Lyrique* (культурний майданчик Парижа) за

підтримки *Open Society Foundation*, Міністерства культури та Міністерства закордонних і європейських справ Франції, Французького інституту, мерії Парижа, Міністерства закордонних справ України та Посольства України у Франції [50]. «Закордонні філії – це новий, більш системний рівень міжнародної присутності України. Це означає, що в межах свого мандата (культура, культурна дипломатія, академічне та гуманітарне поле) тепер ми можемо системно напрацьовувати експертизу щодо певної країни, де маємо представництво. Приміром, відтепер можемо досконаліше досліджувати всі аспекти українсько-німецьких стосунків: які можливості, які ризики чи проблемні місця, які підземні води, куди варто рухатися та що врахувати. Ця робота дає нам системне розуміння міжнародного контексту та підвищує нашу ефективність як культурно-дипломатичної інституції. Друга важлива можливість, яку відкриває запуск іноземних філій – системний моніторинг, тобто чесна управлінська оцінка: де ми досягаємо наших цілей і завдань, а де щось належить допрацювати. Це також дозволить нам системніше імплементувати проєкти. ... Присутність УІ як національного інституту культури в інших країнах – це історичний момент, бо це про системну презентацію нашої держави за кордоном. Це також меседж стейкхолдерам у цих країнах, що культурно-дипломатична Україна не завітала до них на кілька днів, аби потім поїхати з валізкою назад. Що ми прийшли, щоб лишитися» – наголошує С. Боршош [48].

Вагомим досягненням також стало приєднання Українського інституту до *EUNIC* (Мережі національних культурних інститутів ЄС). 8 грудня 2022 року генеральна асамблея *EUNIC* одноголосно ухвалила рішення про прийняття УІ як асоційованого члена. Мережа об'єднує інститути культурної дипломатії країн ЄС та Великої Британії, а також міністерства закордонних справ і міністерства культури. Український інститут став 39 членом об'єднання. *EUNIC* посилює роль культури в міжнародних відносинах і є стратегічним партнером Європейського Союзу. Це ключова мережа культурної дипломатії в Європі та майданчик для спільних ініціатив і обміну досвідом. Географія діяльності *EUNIC* не обмежується лише Європою: мережа працює у понад 100 країн світу через 136 кластерів [51].

Перша леді України

Ще одним актором на полі вітчизняної культурної дипломатії можна умовно вважати офіс першої леді Олени Зеленської. За час широкомасштабної війни його активність вийшла на цілковито новий рівень, і слід визнати, подекуди має серйозні успіхи, особливо там, куди складно «дотягтися» іншим посадовцям та інституціям (чудовий приклад – промова О. Зеленської в Конгресі США 20 липня 2022 р.) [3]. Перша леді наголошує, що використовує будь-яку можливість, щоб вийти на публіку, поспілкуватися з якомога більшою кількістю людей та розповідати прав-

ду про Україну. Одним із майданчиків просування українських інтересів став ініційований нею Саміт перших леді та джентльменів. На його теренах ведуться переговори про співпрацю з країнами-партнерами у гуманітарних, культурних, освітніх проєктах, а також у галузі ментального та фізичного здоров'я [52]. Першу зустріч було проведено ще до повномасштабної війни. 23 липня 2022 року відбувся Другий саміт перших леді та джентльменів, який мав тему «Україна та світ: майбутнє, яке ми (від)будуємо разом», а 6 вересня 2023 року – Третій саміт під назвою «Ментальне здоров'я: стійкість і вразливість майбутнього».

Перша леді опікується проєктами, які були заплановані ще в мирні часи, але набули нового значення під час українського опору загарбникам. Це, зокрема, упровадження україномовних аудіогідів у провідних історичних і культурних пам'ятках та музеях світу. Проєкт реалізується спільно з Міністерством закордонних справ. 12 жовтня 2023 Олена Зеленська відкрила ювілейний, 70-й український аудіогід, який запрацював у Археологічному музеї Кіпру. Загалом проєкт реалізовано у 43 країнах світу. Український супровід також отримали екскурсії у Національному музеї Чехії, в Музеї імміграції у Сан-Паулу (Бразилія), у Палаці Шенбрунн (Австрія), в Галереї Боргезе у Римі та комплексі королівських музеїв Турина (Італія), в Нордичному музеї у Стокгольмі (*Nordiska museet*, Швеція), в амстердамському Рейксмузеум (*Rijksmuseum*, Нідерланди), у Бібліотеці Триніті-коледжу в Ірландії, в Меморіальному комплексі «Яд Вашем» (Ізраїль), у Національному музеї Австралії тощо. «Тепер це не лише туристична опція, а й цивілізаційна: наша мова має звучати там, де є українці, куди їх закинула війна. Сама наша мова вже є амбасадором України та нашого спротиву», – переконана перша леді [53].

Ще один проєкт – «Українська книжкова полицка», який втілюється під патронатом першої леді спільно з Міністерством закордонних справ, Міністерством культури та інформаційної політики, Українським інститутом книги у співпраці з Благодійним фондом «Київська школа економіки» (*KSE Foundation*). «Проєкт «Українська книжкова полицка» задумувався ще до вторгнення. Була ідея ширше познайомити світ із нашою літературою, філософією, історією через його провідні бібліотеки. Та під час повномасштабної війни також стало зрозуміло, що «полицка» набуває стратегічного значення – наша література також стала символом української незламності. І книжки викликали інтерес у світі, на який ми також повинні відповісти», – зазначила О. Зеленська [4]. Станом на жовтень 2023 року книжкові полицки відкрито у 41-й країні: США, Німеччині, Ірландії, Франції, Бельгії, Нідерландах, Австрії, Швейцарії, Швеції, Норвегії, Фінляндії, Польщі, Литві, Латвії, Естонії, Чехії, Словаччині, Словенії, Румунії, Молдові, Болгарії, Угорщині, Іспанії,

Португалії, Греції, Республіці Кіпр, Хорватії, Північній Македонії, Албанії, Туреччині, Вірменії, Азербайджані, ОАЕ, Катарі, Йорданії, Лівані, Японії, Республіці Корея, ПАР, Намібії та Індонезії. А 8 листопада О. Зеленська відкрила українську книжкову полицю в бібліотеці ЮНЕСКО [54].

Окрім того, було започатковано нові проєкти культурної дипломатії, викликані до життя війною. Це, зокрема, «Книжки без кордонів» – проєкт із розповсюдження українських книжок у країнах проживання українських біженців, а власне друк примірників книжок за оригінальними макетами, наданими українськими видавництвами. Його ініціював Український інститут книги під патронатом першої леді спільно з Міністерством культури та інформаційної політики і Міністерством закордонних справ України у співпраці з іноземними партнерами. Мета проєкту – мінімізувати перешкоди для навчання, а також зменшити почуття тривоги у юних українців, які адаптуються до нового життя в незнайомій країні, забезпечивши їм фізичний зв'язок із домом. Загалом було видано 300 тисяч дитячих книжок українською мовою у понад 20-ти країнах і безкоштовно розповсюджено серед дітей вимушених переселенців [55].

Ще один зумовлений війною проєкт культурної дипломатії – *Better Time Stories* («Історії кращого часу») – неприбуткова ініціатива на підтримку українських дітей, які були змушені покинути свої домівки через війну. Мета проєкту – допомогти найменшим дітям (від трьох до семи років) подолати сум, інтегруватися у середовище країни перебування та завдяки книгам зберігати зв'язок із родичами, які залишилися вдома. У межах ініціативи українські діти – вимушені переселенці можуть отримати набір із п'яти ілюстрованих книг з аудіоверсіями в оригіналі та перекладі (українською та мовою країни перебування) та з можливістю запису індивідуальної аудіоверсії для кожної дитини її татом або іншими рідними, які залишилися в Україні. Проєкт ініціювали компанія *Interactive Kids Story (iKs)*, засновником якої є український підприємець А. Шмигельський, і фундація нідерландської принцеси Лаурентін. Патронесами проєкту стали перші леді України, ФРН і Австрії – Олена Зеленська, Ельке Бюденбендер та Доріс Шмідауер. Ініціатива реалізується в чотирьох країнах: Німеччині, Австрії, Нідерландах та Бельгії [4].

Український інститут книги

Український інститут книги продовжує працювати під час війни, пристосовуючись до нових реалій. Інститут був створений при Міністерстві культури та інформаційної політики, він відповідає за формування державної політики у книжковій галузі. Директорка інститутції Олександра Коваль зазначає: «У нас є два

напрями роботи. Перший – це популяризація української літератури й читання в Україні та світі. І другий – це підтримка та розвиток видавничого ринку. І саме популяризацією української літератури в світі ми займаємося, використовуючи два інструменти. Перший – це присутність України на найголовніших світових книжкових ярмарках, налагодження комунікації та співпраці, ознайомлення іноземних видавців, публіки, перекладачів із нашою літературою, авторами. А другий – це програма підтримки перекладів української літератури іноземними мовами. Власне комбінація цих двох напрямків може давати дуже непогані результати. Але ми взагалі перебуваємо тільки на старті цієї роботи. Програма підтримки перекладів уперше запрацювала у 2020 році. У 2022-му була скасована через секвестр бюджету. У 2023 році, сподіваємося, книжки будуть видані, бо кошти на це передбачені» [55]. Принагідно зазначу, що до програми підтримки перекладів *Translate Ukraine 2023* було відібрано 77 проєктів з 25-ти країн: Польщі (14), США (10), Німеччини (7), Болгарії (5), Азербайджану (5), Грузії (4), Словаччини (3), Греції (2), Швеції (2), Нідерландів (2), Чехії (2), Хорватії (2), Північної Македонії (2), Угорщини (2), Латвії (2), Єгипту (2), Великої Британії (1), Норвегії (1), Австрії (1), Італії (1), Іспанії (1), Ізраїлю (1), Литви (1), Естонії (1), а також іноземними мовами в Україні (3). Це як сучасні, так і класичні українські твори дитячої та дорослої художньої літератури й нонфікшну. Наприклад, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Місто» В. Підмогильного, «Байки» Г. Сковороди, «Синдром листопаду» В. Амеліної, «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко, твори С. Жадана, О. Сенцова, М. Йогансена та інших [56].

Надзвичайно важливою є присутність України на міжнародних книжкових форумах. За час повномасштабної війни українські стенди із сильними супровідними програмами було представлено на 74-му і 75-му Франкфуртському книжковому ярмарку (19–23 жовтня 2022 р. і 18–22 жовтня 2023 р. відповідно), 60-му Болонському ярмарку дитячої книги (6–9 березня 2023 р.), Лейпцизькому книжковому ярмарку (27–30 квітня 2023 р.), 40-му Паризькому книжковому фестивалі (22–24 квітня 2022 р.), Лондонському книжковому ярмарку (18–20 квітня 2023 р.), Міжнародному книжковому ярмарку у Варшаві (26–29 травня 2022 р. і 25–28 травня 2023 р.), 23-му Міжнародному Вільнюському книжковому ярмарку (23–26 лютого 2023 р.) тощо. О. Коваль зауважила: «Ми як Інститут книги беремо участь у міжнародних ярмарках з 2018 року. Інститут формує стенд, на який ми запрошуємо тих українських видавців, які відповідають певним критеріям, найважливішим із яких є готовність до міжнародної співпраці, знання мов, уміння комунікувати на міжнародному ринку... У 2022 році після повномасштабного вторгнення під час Болонського книжкового ярмарку організатори кількох найважливіших ярмарків

підписали декларацію про те, що надаватимуть Україні можливість брати участь безплатно. У деяких випадках це дуже обмежена можливість як за площею, так і за обладнанням. Вони можуть фінансувати приїзд одного-двох авторів. Найбільші фінансові можливості має Франкфуртський книжковий ярмарок, і його дирекція виявляє надзвичайну зацікавленість і приязнь. Торік ми мали там стометровий стенд, насичену програму, це було повністю профінансовано німецькою стороною з урядових коштів. Цього року ми теж маємо пропозицію майже від усіх ярмарків про безплатну площу та обладнання. Але нам уже хочеться мати більше. Наприклад, щоб гідно представити Україну на цьогорічному ярмарку у Варшаві як почесну гостю, нам довелося сплатити за додаткову площу й обладнання, так само участь у Франкфурті вимагає певного дофінансування. Нам були надані бюджетні кошти цього року, щоб забезпечити гідну презентацію, ми витрачаємо їх дуже мало й ощадливо. Маємо гарні результати. У країнах, де проводять ярмарки, величезна зацікавленість політиків, журналістів. Жоден не відбувся без візиту чи президента, чи прем'єр-міністра. Учасників нашої програми, авторів, просто миттєво розбирають на інтерв'ю. І це справді потужно. Велика увага публіки, не кажучи вже про українських тимчасово переміщених осіб, просто місцевих людей» [55].

Окрім реалізації вже згаданої власної ініціативи «Книжки без кордонів», УІК долучився до проєкту Гете-Інституту «Валізка з книжками», який втілювався у співпраці з Німецькою бібліотечною асоціацією (*dbv*) та увійшов до комплексного пакета заходів, на які Міністерство закордонних справ Німеччини виділило кошти з додаткового бюджету на 2022 рік, щоб пом'якшити наслідки загарбницької війни росії проти України. Мета проєкту – надати можливість українським рідинам, які вимушено покинули свій дім, знайти в німецьких бібліотеках та в бібліотеках Гете-Інституту по всьому світу улюблені книги українських авторів та зарубіжних в українському перекладі. У комплекті з книгами батьки, бібліотекарі та вчителі можуть використовувати завдання, які були розроблені для програми «Живі письменники», а також дидактичні напрацювання, які були створені спеціально для «Валізки з книжками». Завдяки проєкту 20 тисяч українських книг надійшло до 600 бібліотек та інституцій. Зокрема «валізки» передали до бібліотек Гете-Інституту у Польщі, Угорщині, Латвії, Молдові, Румунії, Греції, Іспанії, Чехії та Італії [57].

УІК також запустив проєкт міжнародної співпраці безпосередньо в Україні – «Національні книжкові полиці в українських бібліотеках». «Так, ми зараз разом із польським Інститутом книги реалізуємо перший пілотний проєкт «Національні книжкові полиці в українських бібліотеках», ініційований нами торік для того, щоби сприяти деколонізації бібліотечних полиць, тому що треба вилучати звідти

застарілі книжки і книжки з антиукраїнським змістом. Ми звернулися до урядів країн, щоб у стратегії *win-win* вони виконали свою місію та забезпечили наші бібліотеки своєю літературою в українських перекладах, а для нас це поповнення фондів і знайомство з літературою та культурою інших країн. У Польщі надали 150 тисяч євро, і за ці кошти буде надруковано 20 назв книжок для 1,5 тисячі бібліотек. Якщо цей проєкт буде успішним, бібліотекарі будуть популяризувати, а читачі будуть зацікавлені, тоді нададуть кошти і наступного року. 2024-го буде така сама німецька поличка, на яку німецький уряд вже спрямував 120 тисяч євро. Зацікавилися також австрійці, з якими зараз ведемо перемовини. Я дуже сподіваюся, що й інші країни зможуть долучитися, оскільки іншого способу наповнити бібліотеки перекладною літературою зараз нема. Але це велика робота. З німцями почали дискутувати на цю тему ще торік у липні» – розповіла О. Коваль [55].

Міжнародні організації та закордонні партнери

В умовах жорстокої триваючої російсько-української війни міжнародні організації, фонди та державні структури країн-партнерів надали неоціненну підтримку у збереженні української культурної спадщини, підтримці сталості культурних проєктів та інституцій, репрезентації української культури та мистецтва за кордоном, допомозі українським митцям. Також міжнародна співпраця ведеться, щоб притягнути росію до відповідальності за злочини проти культурної спадщини України і повернути незаконно вивезені нею культурні цінності.

Великим успіхом України стали голосування за резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо повномасштабного вторгнення росії, які набрали безпрецедентну до цього кількість голосів: перша резолюція ГА ООН з початку повномасштабної війни «Агресія проти України» від 2 березня 2022 р. отримала 141 голос «за» та лише 5 «проти»; резолюція «Гуманітарні наслідки агресії проти України» від 24 березня 2022 р. – 140 голосів «за» та 5 «проти»; резолюція «Про справедливий і сталий мир в Україні» від 23 лютого 2023 р. – 141 голос «за» та 7 «проти». Найменшу підтримку з 94 голосами «за» і 14 «проти» отримала резолюція «Забезпечення засобів правового захисту та репарацій у зв'язку з агресією проти України» від 14 листопада 2022 р., якою визнано необхідність створення міжнародного механізму відшкодування завданих рф збитків та рекомендовано створення міжнародного реєстру збитків, який би слугував фіксацією доказів та інформації щодо збитків, втрат або пошкоджень, завданих агресією рф [58]. Ще в березні 2022 року Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури розробила та затвердила «Програму дій та надзвичайної допомоги ЮНЕСКО Україні» як реакцію організації на розв'язану рф війну проти нашої країни. Завдяки реалізації цієї програми

ЮНЕСКО мобілізувала значні ресурси для допомоги Україні – у грошовій та натуральній формі на суму 30,5 млн доларів США. Ще 120 млн доларів США заплановано мобілізувати до кінця 2024 року [59]. Від початку повномасштабного російського вторгнення ЮНЕСКО проводить верифікацію пошкоджених і зруйнованих пам'яток в Україні. Цьогоріч для збору даних про пошкоджені внаслідок російських ракетних атак культурні об'єкти, ЮНЕСКО направила свої місії до Одеси (27 липня – 1 серпня) та Чернігова (30 жовтня – 3 листопада). При цьому організація спільно з Міжнародною радою з питань пам'яток і визначних місць (*ICOMOS*) планує розробити план реабілітації історичного центру Чернігова. Важливо також, що звіти організації можуть бути використані як докази в міжнародних судах. 25 січня 2023 року за прискороною процедурою історичний центр Одеси був визнаний всесвітньою культурною спадщиною ЮНЕСКО. Об'єкт «Історичний центр міста-порту Одеса» включили до Списку Всесвітньої спадщини під загрозою. Через обстріли росії до цього переліку 15 вересня 2023 року також було внесено об'єкти «Київ: Собор Святої Софії та прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська лавра» і «Львів – ансамбль історичного центру». До цього, 7 вересня, Комітет ЮНЕСКО із захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту постановив тимчасово внести 20 об'єктів культурної спадщини України до Міжнародного переліку культурних цінностей, які перебувають під посиленним захистом. Ці рішення покликані підвищити безпеку української культурної спадщини під час війни [60, 61, 62, 63, 64].

11–16 липня 2022 року в Україні з візитом перебували представники Міжнародної ради пам'яток та видатних місць (*ICOMOS*), Міжнародного центру з дослідження збереження та реставрації культурних цінностей (*ICCROM*) та Міжнародного альянсу із захисту культурної спадщини в зонах конфлікту (*Aliph Foundation*). Місією приїзду була координація зусиль з розроблення програми заходів реагування на надзвичайні ситуації в Україні, надання першої допомоги культурній спадщині та визначення методики документування і збереження української культурної спадщини у воєнний час і її відновлення після війни. За підсумками зустрічі з представниками *ICOMOS* та *ICCROM* тогочасний міністр культури О. Ткаченко (2020–2023 рр.) зауважив: «Міжнародний досвід з точки зору не тільки привертання уваги до ситуації з культурною спадщиною в Україні, але й застосування експертизи міжнародних фахівців, діджиталізація цієї сфери та її забезпечення, створення спільних проєктів та обмін досвідом є надзвичайно важливими і вони потрібні тут і зараз» [65, 66].

Суттєву допомогу українській культурі надає Європейський Союз і його окремі країни-члени. Зокрема 20 жовтня 2022 року Європейський парламент ухвалив

резолуцію «Культурна солідарність з Україною та механізм спільного реагування на надзвичайні ситуації для культурного відновлення в Європі», яка запропонувала посилити підтримку української культурної екосистеми та солідарність із нею. У 2022 році Європейський Союз виділив 2 мільйони євро Міжнародному альянсу із захисту культурної спадщини в зонах конфлікту (*Aliph Foundation*) для його діяльності в Україні. Вже у травні 2022 року Програма ЄС «Дім Європи» запропонувала пакет термінової підтримки під час війни на суму 1,5 млн євро. Ці кошти спрямували на допомогу українським музеям, митцям, менеджерам сфери культури, підприємцям, журналістам, лідерам молодіжних організацій, освітянам і медикам, які стикнулися з російською агресією. У рамках Програми ЄС «Креативна Європа» за 2022-й рік проведено конкурс «Підтримка українських переселенців та культурного і креативного секторів України» із загальним бюджетом 5 млн євро. Мета конкурсу – підготовка післявоєнного відновлення українського культурного сектору, а також допомога українським митцям і культурним організаціям у створенні та демонстрації своїх проєктів в Україні та країнах-учасницях «Креативної Європи». У 2023 році Україна ввійшла до 5-ти країн з найбільшою кількістю переможців конкурсу індивідуальної мобільності митців Програми ЄС «Culture Moves Europe», отримавши підтримку 107 заявників. Для захисту української культурної спадщини у надзвичайних умовах ЄС використовує також інші шляхи фінансової підтримки, зокрема, можливості Механізму ЄС із цивільного захисту. Вперше в історії Україна звернулася до цього Механізму ЄС із запитом щодо захисту культурної спадщини. У відповідь Італія, Німеччина та Норвегія надали обладнання та практичну допомогу у захисті об'єктів культурної спадщини України. Для таких цілей використовуються також інструменти Східного Сусідства ЄС, що були призначені для цілей розвитку та міжнародної співпраці – ці програми відкривають доступ додатково до фінансування у 2 мільйона євро. 21 березня 2023 року Представництво ЄС в Україні розпочало нову комунікаційну кампанію про підтримку Євросоюзом української культури та мистецтва під час війни, яка фокусується на двох основних напрямках під загальним гаслом «Разом ми – Європа» *#TogetherWeAreEurope*. Перший напрямок нової кампанії – «Разом зберігаємо» *#TogetherWePreserve*, пов'язаний зі збереженням унікальної української матеріальної культурної спадщини, а другий «Разом творимо» *#TogetherWeCreate*, присвячений підтримці Євросоюзом українських митців, діячів культури і креативних індустрій [67, 68].

Вагому підтримку також надали уряди Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Польщі, Литви та інших європейських країн. До прикладу, Федеральний уряд Німеччини виділив майже 3,5 млн євро на фінансування заходів із захисту культур-

ної спадщини України; 1,3 млн євро – на культурні проекти для та від митців з України; 900 тис. євро – на програму підтримки українського книжкового ринку та сприяння обміну між українською та німецькою видавничими сферами. Також для пом'якшення наслідків війни було створено Стабілізаційний фонд культури та освіти, що є частиною комплексного пакета заходів від Гете-Інституту та Федерального міністерства закордонних справ Німеччини та реалізується з додаткового бюджету для України, який у 2022 році зміг надати суттєву підтримку понад 70 культурним установам та фестивалям в Україні. Міністерство культури і національної спадщини Польщі створило за день до початку повномасштабного російського вторгнення Центр допомоги культурі в Україні, організований при Інституті національної спадщини. У Австрії було створено координаційний центр «Офіс Україна. Притулок для українських митців», реалізований у співпраці з громадянським суспільством, мережею *tranzit.at*, Центром сучасного мистецтва, *Künstlerhaus Büchsenhausen* та іншими ініціативами у співпраці Федеральним міністерством мистецтва, культури, державної служби та спорту Австрії, Федеральним міністерством європейських і міжнародних справ Австрії, Музейним кварталом Відня та проєктом *FREIRAUM UKRAINE*. Міністерство культури Великого Герцогства Люксембург виділило 1,3 мільйона гривень для підтримки українських митців через Український культурний фонд тощо [69, 70, 71, 72, 73]. Важливою ініціативою стало заснування Європейського фонду солідарності з українськими фільмами – *European Solidarity Fund for Ukrainian Films (ESFUF)*, презентація якого відбулася 20 лютого 2023 року під час Берлінського міжнародного кінофестивалю. Фонд започаткували міністерства культури Німеччини, Люксембургу та Франції, до його підтримки долучилися всі партнери Європейської асоціації національних кіноагенцій (*EFAD*). На сьогодні *ESFUF* об'єднує 19 партнерів з 16 різних країн, асоціацію *EFAD* та деяких її членів, а також міністерства культури. Фонд має на меті підтримати українських кінематографістів, допомогти їм завершити свої фільми або розробити нові проєкти, а також сприяти спільному виробництву [74]. Також у 2022 році європейські країни надали свої майданчики українським культурним подіям, які через безпекову ситуацію було неможливо провести в Україні: Міжнародний музичний фестиваль *Odessa Classics* відбувся у Таллінні та Салоніках, Одеський міжнародний літературний фестиваль приймав Батумі, Лейпцизький фестиваль документального кіно та анімації *DOK Leipzig* прихистив Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини *Docudays UA*, Варшавський міжнародний кінофестиваль – Одеський міжнародний кінофестиваль тощо.

Беззаперечним партнером України є Сполучені Штати Америки, які чимало роблять для збереження української ідентичності та культури. Зокрема Америка передала Україні артефакти, викрадені з тимчасово окупованих територій і конфісковані американськими правоохоронцями при спробі ввезти їх на територію США. Ідеться про чотири залізні сокири й три кирки XVII століття та два залізні скіфські мечі-акінаки і наконечник списа 500-1200 р. до н. е. Церемонія повернення відбулася у Вашингтоні 21 вересня 2023 року за участі президента України В. Зеленського. 23 лютого 2023 року Державний департамент США виділив 7 млн доларів на захист «культурної ідентичності та спадщини України», які перебувають «під постійною загрозою та нападами з боку російських військ». Пріоритетними напрямками фінансування визначено: документування пошкоджених об'єктів і колекцій для звітності; захист від пошкоджень і крадіжок; аварійну стабілізацію пошкоджених об'єктів; розробку та впровадження планів консервації та реставрації; координацію заходів реагування у сфері культурної спадщини; спеціалізоване навчання. Від початку війни Агентство США з міжнародного розвитку (*USAID*) посилило свою підтримку креативного сектору. У вересні 2022 року було презентовано програми для підприємців у сфері креативних індустрій «Безперервність та відновлення бізнесу» й «Підтримка участі бізнесу в торговельних заходах». Завдяки *USAID* українська модна індустрія була представлена на Тижні моди в Парижі (1–6 жовтня 2022 року і 27 вересня – 3 жовтня 2023 року), Тижні Моди у Лондоні (15–19 вересня 2023 року), на виставці *Coterie Trade Show* у Нью-Йорку (21–23 лютого 2023 року) тощо. Проєкт *Transformation Communications Activity*, що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку у партнерстві з Міністерством культури та інформаційної політики України, після вимушеної перерви через початок великої війни поновив у 2023 році Конкурс соціально вагомого аудіовізуального контенту *PITCHUA+*, темою якого стали «Історії української сили» [75, 76, 77, 78]. Підсумовуючи, доречно навести слова в. о. директора *USAID* Теодори Делл, сказані на зустрічі з керівництвом МКІП 23 жовтня 2023 року: «Українська культура важлива для США та для усього світу. Ми пишаємося співпрацею з МКІП. Все, що ми робимо через наші проєкти, є підтримкою не міністерств, а народу України. Це підтримка для перемоги» [79].

Ще одним донором української культури воєнного часу, якого варто згадати, стала Японія. На початку 2023 року уряд країни виділив майже 10 млн доларів на фінансування надзвичайних заходів ЮНЕСКО в Україні та сусідніх країнах у сферах освіти, культури й захисту журналістів. Цей внесок робить Японію провідним партнером ЮНЕСКО в нашій країні. Завдяки фінансуванню реалізується проєкт «Підтримка України в культурі та освіті через ЮНЕСКО», що складається

з трьох компонентів: реагування на надзвичайні ситуації щодо об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та культурних цінностей, оцінка збитку та захист (бюджет – орієнтовно 4 млн доларів); ментальне здоров'я та психологічна допомога (орієнтовно 3,4 млн доларів); підтримка журналістів (орієнтовно 1 млн доларів) [80, 81]. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії Сергій Корсунський відзначає, що зараз в країні відбувається величезна кількість культурних заходів, пов'язаних з Україною: «У нас по 10 концертів на день проходить на підтримку України, постійно приїжджають музиканти. Заплановано 35 виступів Ансамблю Вірського. І якщо раніше в Японії видавали по 2–3 книги про Україну на рік, то минулого року вийшли понад 30». Інтерес до України в Японії ставить питання про початок роботи у країні представництва Українського інституту, а також взаємну популяризацію японської та української культур [82].

Закордонне українство

Закордонне українство є важливим джерелом і рушієм для розвитку іміджевої політики України в світі. Українці зарубіжжя є носіями української культури та можуть відігравати роль амбасадорів України в світі. Українські громади, створені ними громадські організації в країнах поселення є учасниками громадсько-політичного життя і репрезентантами України перед іноземною спільнотою. Міжнародною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі є Світовий Конгрес Українців (СКУ), він представляє інтереси більше 20-ти мільйонів українців у понад 60-ти країнах. Збереження української національної ідентичності, включення української історико-культурної спадщини в світовий контекст, популяризація української мови є чільними напрямками, в яких простежується культурна дипломатія СКУ [83].

Велика війна на Батьківщині змістила акценти у діяльності діаспори. Коли перед країною постало питання життя і смерті, на перше місце вийшли підтримка та просування інтересів України. Закордонні українці провели численні масові акції, флешмоби та протести, привертаючи увагу громадськості та політиків з усього світу до російських воєнних злочинів та необхідності підтримки України. Важливим напрямом діяльності діаспори також стала підтримка українських воїнів та держави загалом. Так, станом на вересень 2023 року організації, які входять до Світового Конгресу Українців, передали Україні з 24 лютого гуманітарної допомоги на \$500 млн. Окремо СКУ зібрав \$90 млн в рамках проєкту *United with Ukraine*, щоб закуповувати обладнання для ЗСУ [84].

Повномасштабне вторгнення російської федерації також спричинило нову хвилю еміграції. Мільйони українських громадян покинули свої домівки, вимуше-

ні рятуватися від жахів війни. Однак, так само як і сотню років тому, українці продовжують нести національну ідею, відстоюючи право на свободу і збереження незалежності нашої держави [85]. Водночас поява великої кількості українців за кордоном дає можливість комунікувати про Україну краще. Голос українців стає сильнішим. Бачимо, як у різних країнах виникають нові діаспорні організації, відкриваються українські осередки. Це, зокрема, Український центр у Вільнюсі, створений за ініціативи перших леді Литви та України – Діани Науседене й Олени Зеленської, Українсько-норвезький центр «Ми разом / Vi sammen» у Тенсбергу, Український дім у Данії, Український центр у Гельсінкі (Фінляндія), Український культурний центр в місті Каван (Ірландія) тощо. О. Зеленська вважає доцільним створити мережу українських культурних центрів у країнах Європи та Азії, щоб підтримувати присутність України у світовому культурному полі. Таку думку вона висловила на щорічному форумі «Креативна Україна». Вона наголосила: зараз до України прикута увага всього світу через війну і цей інтерес потрібно посилювати [86]. Закордонні українці продовжують плекати національний духовний і матеріальний спадок, репрезентувати та популяризувати українську культуру – як традиційну, так і сучасну. Для цього проводяться українські фестивалі, тематичні вечори, різноманітні культурні та мистецькі заходи.

Президент СКУ Павло Грод так сформулював пріоритети очолюваної ним організації: перемога України у війні, післявоєнна відбудова і сильний український світ за кордоном. Безсумнівно, реалізації цих цілей прагнуть усі українці – як в Україні, так і за її межами [84].

Україна сьогодні виборює своє місце у світі й культура відіграє провідну роль у цій геноцидній війні. Саме тому вона є однією з воєнних цілей росії. Креативна директорка Українського інституту Тетяна Філевська зазначає: «росіяни навмисно знищують нашу культуру, наших митців і робили це завжди. У нас є історія Розстріляного відродження, спаленого Батурина, зруйнованих міст. Унаслідок знищення російською імперією нашої культури, ми багато чого втратили. Зараз наше завдання – зберегти максимально те, що ми маємо, повернути з небуття все, що в нас намагалися відібрати. І, власне, бути частиною світового калейдоскопа, доєднатися до світової розмови про культуру, цінності, щоб наш голос теж чули, щоб він звучав в унісон з іншими голосами й культурами» [87].

Список літератури

1. Жук О. Культурна дипломатія: як створити можливості для прояву «м'якої сили»? / Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко – К. : НІСД, 2016. – С. 51–55. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу:

https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-10/kult_dyp-cd7f1.pdf (дата звернення 20.11.2023).

2. Культура в часі війни: дипломатичний фронт / Інститут стратегії культури [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://isc.lviv.ua/dyplomatiia-v-chasi-vijny/> (дата звернення 20.11.2023).

3. Платонова А. Переключка вцілілих. Хто нині грає на полі культурної дипломатії? / Анастасія Платонова // LB. – 2022. – 27 верес. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/09/27/530713_pereklichka_vtsililih_hto_nini_graie.html (дата звернення 20.11.2023).

4. Перша леді розповіла, як культура допомагає українцям боротися й перемогати [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/persha-ledi-rozpovila-yak-kultura-dopomagaye-ukrayincyam-bor-80137> (дата звернення 20.11.2023).

5. Шейко В. В епіцентрі уваги: підсумки 2022 року в культурній дипломатії / Володимир Шейко // LB. – 2022. – 30 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/12/30/540637_epitsentri_uvagi_pidsumki_2022_roku.html (дата звернення 21.11.2023).

6. Маніфест «Культурна консолідація задля перемоги» щодо пріоритетів культурної політики в часі війни або 12 необхідних кроків [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/manifest-kulturna-konsolidatsiia-zadlia-peremohy-shchodo-prioritytetiv-kulturnoi-polityky-v-chasy-viyny-abo-12-neobkhidnykh-kroktiv/> (дата звернення 22.11.2023).

7. Гололобов С. М. Культурна дипломатія як складова державної політики у сфері культури на сучасному етапі українського державотворення / С. М. Гололобов // Публічне управління та регіональний розвиток = Public Administration and Regional Development : наук. журн. – 2022. – № 18. – С. 1057–1078. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/858/1/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2%20%D0%A1.%20%D0%9C.%20%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення 22.11.2023).

8. Публічна дипломатія / Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. ТОВ «Вістка» – Київ. – 2023. – С. 277–282. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/20405.pdf> (дата звернення 20.11.2023).

9. Фіксує та переосмислює все, що відбувається з нами: про культуру під час війни говоримо з Олександром Ткаченком [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://kanaldim.tv/fiksuyete-pereosmyslyuyete-vse-shho-vidbuvayetsya-z-namy-pro-kulturu-pid-chas-vijny-govorymo-z-oleksandrom-tkachenkom/> (дата звернення 21.11.2023).

10. Вимога культурних санкцій щодо Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/vymoha-kulturnykh-sanktsiy-shchodo-rosiyskoi-federatsii/> (дата звернення 21.11.2023).

11. Близько 100 культурних інституцій відправили російську культуру в бан [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/blyzko-100-kulturnykh-instytutov-vidpravlyly-rosiysku-kulturu-v-ban/> (дата звернення 21.11.2023).

12. Як рф дезінформувала світ протягом року після повномасштабного вторгнення в Україну? [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3674683-ak-rf-dezinformovala-svit-protagon-roku-pisla-povnomasstabnogo-vtorgnenna-v-ukrainu.html> (дата звернення 21.11.2023).

13. ЄС у новому пакеті санкцій зупинив ліцензію п'ятьом російським пропагандистським каналам [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://imi.org.ua/news/yes-u-novomu-paketi-sanktsij-zupynuv-litsenziyu-p-yatom-rosijskym-propagandystskym-kanalam-i53635> (дата звернення 22.11.2023).

14. Міжнародна рада музеїв і МКІП підготували Червоний список культурних цінностей під загрозою [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3713961-miznarodna-rada-muzeiv-i-mkip-pidgotuvali-cervonij-spisok-kulturnih-cinnostej-pid-zagrozou.html> (дата звернення 21.11.2023).

15. Україна та Польща підписали Меморандум про співпрацю щодо інвентаризації втраченої культурної спадщини внаслідок вторгнення рф [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/ukrayina-ta-polshha-pidpysaly-memorandum-pro-spivpracyu-shhodo-inventaryzacziyi-vtrat-kulturnoyi-spadshhyny-vnaslidok-vtorgnennya-rf/> (дата звернення 22.11.2023).

16. Міністри культури України, Балтії та Польщі підписали Декларацію на підтримку України [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3733886-ministri-kulturi-ukraini-baltii-ta-polsi-pidpysali-deklaraciju-na-pidtrimku-ukraini.html> (дата звернення 22.11.2023).

17. Олександр Ткаченко: Потреби української культури та медіа у фокусі уваги Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksandr-tkachenko-potrebi-ukrayinskoji-kulturi-ta-media-u-fokusi-uvagi-yevropejskogo-soyuzu> (дата звернення 22.11.2023).

18. У Києві відбувся перший міжнародний форум «Війна в Україні. Битва за культуру» [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=u-kyjevi-vidbuvsya-pershyj-mizhnarodnyj-forum-vijna-v-ukrajini-bytva-za-kulturu> (дата звернення 21.11.2023).

19. Злочини росії проти культурної спадщини України знаходять справедливий осуд на міжнародному рівні, – Ростислав Карандєєв [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/zlochyny-rosiyi-proty-kulturnoyi-spadshhynu-ukrayiny-znahodyat-spravedlyvyj-osud-na-mizhnarodnomu-rivni-rostyslav-karandyuev/> (дата звернення 21.11.2023).

20. Горlach П. В Україні створять цифрову платформу управління культурною спадщиною / Поліна Горlach [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/259736-v-ukraini-stvorat-cifrovu-platformu-upravlinna-kulturnou-spadsinou/> (дата звернення 22.11.2023).

21. ЮНЕСКО виділяє \$1,5 мільйона на цифровізацію культурної спадщини України / Інформація. // Укрінформ. – 2023. – 31 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3716647-unesko-vidilae-15-miljona-na-cifrovizaciu-kulturnoi-spadsini-ukraini.html> (дата звернення 22.11.2023).

22. Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням культурної спадщини України / Інформація. // Укрінформ. – 2022. – 13 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3482272-kraini-lublinskogo-trikutnika-pocali-spivpracu-z-ocifruvanna-kulturnoi-spadsini-ukraini.html> (дата звернення 21.11.2023).

23. В Україні запускають об'єднаний бренд української культури у світі «Ukraine Now and Forever» / Інформація. // День. – 2022. – 15 квіт. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/news/150622-v-ukrayini-zapuskayut-obyednanyu-brend-ukrayinskoji-kultury-u-sviti-ukraine-now-and> (дата звернення 21.11.2023).

24. Андрєєва В. Сонях з «оком Саурона»: що не так з новою айдентикою України / Вікторія Андрєєва // УП.Життя. – 2022. – 29 квіт. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/29/248449/> (дата звернення 21.11.2023).

25. МКІП запускає Об'єднану платформу культури та медіа під час війни [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/mkip-zapuskaie-ob-iednanu-platformu-kultury-ta-media-pid-chas-viynu/> (дата звернення 21.11.2023).

26. Проєкт «Авангардна історія України» [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://arts.gov.ua/galleries/proekt-avangardna-istoriya-ukrayiny/> (дата звернення 22.11.2023).

27. #WhatWeAreFightingFor: в Україні запускають кампанію, мета якої – пояснити іноземній аудиторії, за що борються українці [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://bykvu.com/ua/bukvy/whatwearefightingfor-v-ukraini-zapuskaiut-kampaniiu-meta-iakoi-poiasnyty-inozemnii-audytorii-za-shcho-boriutsia-ukraintsi/> (дата звернення 20.11.2023).

28. МЗС України та Banda презентують відеоподяку країнам сусідам з новим треком Джамали [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/news/mzs-ukrayini-ta-banda-prezentuyut-video-podyaku-krayinam-susidam-z-novim-trekom-dzhamali> (дата звернення 22.11.2023).

29. Платформа United24 за підтримки МЗС розпочала міжнародну кампанію Thank You [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3710295-platforma-united24-za-pidtrimki-mzs-rozpocala-miznarodnu-kampaniu-thank-you.html> (дата звернення 22.11.2023).

30. Living the war: у Варшаві показали віртуальну виставку про війну в Україні [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3769748-living-the-war-u-varsavi-pokazali-virtualnu-vistavku-pro-vijnu-v-ukraini.html> (дата звернення 22.11.2023).

31. У Бундестазі відкрилася імерсивна виставка «Living The War» [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3764435-u-bundestazi-vidkrilasa-imersivna-vistavka-living-the-war.html> (дата звернення 21.11.2023).

32. Місяць культурної дипломатії України 2022: детальні результати [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/news/news-cultural-diplomacy/mcdu-2022-results/> (дата звернення 21.11.2023).

33. Результати «Місяця культурної дипломатії України» у Вікіпедії [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/news/rezultati-misyasya-kulturnoyi-diplomatiyi-ukrayini-u-vikipediyi> (дата звернення 21.11.2023).

34. Ваше завдання – щоб світ завжди був разом з Україною – виступ Президента на нараді з керівниками закордонних дипломатичних установ України [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/vashe-zavdannya-shob-svit-zavzhdi-buv-razom-z-ukrayinoyu-vis-84665> (дата звернення 20.11.2023).

35. Пам'ятник Іванові Франку у Ловрані [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://croatia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/spivrobotnictvo-u-sferi-kulturi/pamyatnik-ivanovi-franku-u-lovranі> (дата звернення 22.11.2023).

36. У Відні виставили 150 творів Івана Марчука в день 87-ліття художника [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3708563-u-vidni-vistavili-150-tvoriv-ivana-marcuka-v-den-87litta-hudoznika.html> (дата звернення 22.11.2023).

37. Українська культура була представлена на копенгагенському фестивалі «Ніч культури» [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://denmark.mfa.gov.ua/news/ukrainian-culture-was-presented-at-copenhagen-festival-the-night-of-culture> (дата звернення 22.11.2023).

38. У Лондоні завершився Сезон культури Велика Британія/Україна, який об'єднав понад 1000 митців та дієвців культури з обох країн [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/news/news-cross-sector-programmes/uk-ukraine-season-comes-to-a-close/> (дата звернення 22.11.2023).

39. Ольга Сагайдак про "Українську весну" у Франції [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=101264> (дата звернення 21.11.2023).

40. Міжнародний форум культурної дипломатії 2022 [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/sectors/international-cultural-diplomacy-forum-2022-2/> (дата звернення 21.11.2023).

41. Що не так з мистецтвом «за мир»? Пам'ятка для українських артистів за кордоном [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/news/whats-wrong-with-art-for-peace/> (дата звернення 22.11.2023).

42. Бортняк К. Володимир Шейко: «За кордоном хочуть бачити мистецтво, яке швидко рефлексує досвід війни» / Катерина Бортняк // Тиждень. – 2022. – 28 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/volodymyr-shejko-za-kordonom-khochut-bachyty-mystetstvo-iake-shvydko-refleksuie-dosvid-vijny/> (дата звернення 21.11.2023).

43. Деколонізація мистецтва. За межами очевидного. Публічна програма Українського павільйону на 59-й міжнародній мистецькій виставці Венеційській бієнале [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/sectors/ukrainian-pavilion-public-programme-at-the-59th-la-biennale-di-venezia/> (дата звернення 20.11.2023).

44. Деколонізація в українських музеях: теорія і практика [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/sectors/projects/decolonization-in-ukrainian-museums/> (дата звернення 22.11.2023).

45. Деколонізація. Підбірка статей та матеріалів [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/sectors/decolonization-selected-articles/> (дата звернення 20.11.2023).

46. В Індії дискутували про майбутнє культури і виклики, які постають / Інф. // Голос України. – 2023. – 24 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/371059> (дата звернення 22.11.2023).

47. У Найробі відкрили мурал, створений художниками з України та Кенії [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3683741-u-najrobi-vidkrili-mural-stvorenij-hudoznikami-z-ukraini-ta-kenii.html> (дата звернення 22.11.2023).

48. Платонова А. «Філії Українського інституту за кордоном – це меседж: ми прийшли, щоб лишитися», – виконавча директорка УІ Соломія Боршош / Анастасія Платонова // LB. – 2023. – 13 квіт. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/04/13/551767_filii_ukrainskogo_institutu.html (дата звернення 22.11.2023).

49. Білаш К. Український інститут відкрив у Німеччині перше закордонне представництво / Ксенія Білаш // LB. – 2023. – 30 берез. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/03/30/550508_ukrainskiy_institut_vidkriv.html (дата звернення 22.11.2023).

50. Білаш К. Український інститут відкрив представництво у Франції / Ксенія Білаш // LB. – 2023. – 10 лист. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/11/10/583664_ukrainskiy_institut_vidkriv.html (дата звернення 20.11.2023).

51. Український інститут став асоційованим членом Мережі національних культурних інститутів ЄС [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/news/news-cultural-diplomacy/ukrainian-institute-became-an-associate-member-of-the-european-union-national-institutes-for-culture/> (дата звернення 20.11.2023).

52. М'яка дипломатія: як образ першої леді стає новою "секретною зброєю" України (ВІДЕО) [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://kanaldim.tv/myaka-dyplomatiya-yak-obraz-pershoyi-ledi-staye-novoyu-sekretnoyu-zbroyeu-ukrayiny-video/> (дата звернення 21.11.2023).

53. Олена Зеленська відкрила ювілейний, 70-й український аудіогід [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-vidkrila-yuvilejnyj-70-j-ukrayinskij-audiogid-86281> (дата звернення 21.11.2023).

54. Кузьменко Ю. «Українська книжкова полицка» відкрилась у паризькій бібліотеці ЮНЕСКО. Всього їх уже 180 у світі / Юлія Кузьменко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/613163-ukrainska-knizkova-policka-vidkrilas-u-parizkij-biblioteci-unesko-vsogo-ih-uze-180-u-sviti/> (дата звернення 21.11.2023).

55. Остапа С. Олександра Коваль: «Чи повинна культура закопатися в землю під час війни та чекати, поки її відкопають після перемоги?» / Світлана Остапа [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/community/article/217013/2023-09-19-oleksandra-koval-chy>

rovynna-kultura-zakopatysya-v-zemlyu-pid-chas-viyny-ta-chekaty-po-ky-ii-vidkopayut-pislya-peremogy/ (дата звернення 21.11.2023).

56. Кузьменко Ю. Інститут книги оголосив 77 українських книжок, які перекладуть іноземними мовами / Юлія Кузьменко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/531121-institut-knigi-ogolosiv-77-ukrainskih-knizok-aki-perekladut-inozemnimi-movami/> (дата звернення 21.11.2023).

57. Семенченко М. Рідні книжки усюди: як культурні інституції Німеччини закупили тисячі книжок для українців / Семенченко Марія [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/ridni-knyzhky-usiudy-iak-kulturni-instytutsii-nimechchynu-zakupyly-tysiachi-knyzhok-dlia-ukraintsiv/> (дата звернення 22.11.2023).

58. Міжнародні організації / Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. ТОВ «Вістка» – Київ. – 2023. – С. 231–248. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/20405.pdf> (дата звернення 20.11.2023).

59. Еміне Джапарова: Виконавча рада ЮНЕСКО підтримала рішення щодо продовження надзвичайної допомоги Україні [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/emine-dzhaparova-vkonavcha-rada-iunesko-pidtrymala-rishennia-shchodo-prodovzhennia-nadzvychnoi-dopomohy-ukraini> (дата звернення 21.11.2023).

60. Історичний центр Одеси внесли до списку ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3659188-istoricnij-centr-odesi-vnesli-do-spisku-unesko.html> (дата звернення 22.11.2023).

61. ЮНЕСКО: після Одеси до Списку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою, внесли об'єкти у Києві та Львові [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-yunesko-kyuiv-1%CA%B9viv/32594811.html> (дата звернення 21.11.2023).

62. Місія ЮНЕСКО підготує всеосяжний звіт про шкоду спадщині Одеси [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3745544-misia-unesko-pidgotue-vseosaznij-zvit-pro-skodu-spadsini-odesi.html> (дата звернення 22.11.2023).

63. У Чернігові розпочала роботу місія ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/218728/2023-10-30-u-chernigovi-rozpochala-robotu-misiya-yunesko/> (дата звернення 22.11.2023).

64. Кузьменко Ю. «Безпрецедентна кількість»: 20 об'єктам в Україні надали тимчасовий посилений захист від ЮНЕСКО / Юлія Кузьменко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/567897->

bezprecedentna-kilkist-20-obektam-v-ukraini-nadali-timcasovij-posilenij-zahist-vid-unesko/ (дата звернення 22.11.2023).

65. Візит представників Міжнародної ради пам'яток та видатних місць (ICOMOS), Міжнародного центру з дослідження збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM) та *ALIPH FOUNDATION* [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://uccs.org.ua/novyny/vizyt-predstavnykiv-mizhnarodnoi-rady-pam-iatok-ta-vydatnykh-mists-icomos-mizhnarodnoho-tsentru-z-doslidzhennia-zberezhennia-ta-restavratsii-kulturnykh-tsinnostej-iccrom-ta-aliph-foundation/> (дата звернення 22.11.2023).

66. «Місія «Україна»: міжнародна співпраця задля збереження культурної спадщини в час війни» [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3528061-misia-ukraina-miznarodna-spivpraca-zadla-zberezhennia-kulturnoi-spadsini-v-cas-vijni.html> (дата звернення 21.11.2023).

67. European support to Ukraine's cultural and creative sectors [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://culture.ec.europa.eu/european-support-to-ukraines-cultural-and-creative-sectors> (дата звернення 21.11.2023).

68. ЄС надає суттєву допомогу Україні у збереженні культурної спадщини – Єврокомісія [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3597244-es-nadae-suttevuu-dopomogu-ukraini-u-zberezeni-kulturnoi-spadsini-evrokomisia.html> (дата звернення 21.11.2023).

69. Bilaterale Unterstützungsleistungen der Bundesregierung für die Ukraine und Menschen aus der Ukraine [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/2008726/2189778/cdb664abe95e6fa74802882bd66ef771/2023-05-14-liste-ukr-unterstuetzung-data.pdf?download=1> (дата звернення 21.11.2023).

70. Новий раунд Стабілізаційного фонду – Goethe-Institut в Україні продовжить підтримку культурних інституцій в Україні у 2023 році [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://granty.org.ua/novuj-raund-stabilizatsijnogo-fondu-goethe-institut-v-ukrayini-prodovzhyt-pidtrymku-kulturnyh-instytutsij-v-ukrayini-u-2023-gotsi.html> (дата звернення 21.11.2023).

71. Культура для України – підсумок діяльності Міністерства культури і національної спадщини [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.gov.pl/web/kultura/kultura-dla-ukrainy--podsumowanie-dzialan-mkidnua> (дата звернення 21.11.2023).

72. Платформа «Office Ukraine. Shelter for Ukrainian Artists» [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.bmeia.gv.at/uk/oeb-kyjiw/bilaterale-beziehungen/kultur> (дата звернення 21.11.2023).

73. Міністерство культури Люксембургу виділило 1,3 мільйона гривень для підтримки українських митців [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ucf.in.ua/news/20032023> (дата звернення 21.11.2023).

74. Європейський Фонд Солідарності З Українськими Фільмами [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://esfuf.eu/ua/> (дата звернення 21.11.2023).

75. Мельник Р. США повернули Україні культурні цінності, викрадені росіянами з окупованих територій / Роман Мельник [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/217167/2023-09-22-ssha-povernuly-ukraini-kulturni-tsinnosti-vykradeni-rosiyanamy-z-okupovanykh-terytoriy/> (дата звернення 22.11.2023).

76. США виділяють 7 мільйонів доларів на допомогу Україні у захисті її культурної спадщини – Держдеп [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.holosameryky.com/a/ameryka-vydilyaye-7-millioniv-dolariv-na-zakhyst-kultury/6976291.html> (дата звернення 21.11.2023).

77. В Україні презентували грантові програми для підприємців у сфері креативних індустрій [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3565695-v-ukraini-prezentovali-grantovi-programi-dla-pidpriemciv-u-sferi-kreativnih-industrij.html> (дата звернення 21.11.2023).

78. Оголошено переможців конкурсу PITCHUA+ за темою «Історії української сили» [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/production/article/218770/2023-10-31-ogolosheno-peremozhstiv-konkursu-pitchua-za-temoyu-istorii-ukrainskoi-suly/> (дата звернення 21.11.2023).

79. Підтримка USAID є запорукою стійкості та розвитку сфери культури й інформаційної політики в Україні, – Ростислав Карандєєв [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/pidtrymka-usaid-ye-zaporukoju-stijkosti-ta-rozvytku-sfery-kultury-j-informacijnoyi-polityky-v-ukrayini-rostyslav-karandyeyev/> (дата звернення 21.11.2023).

80. Японія збільшить підтримку проєктів ЮНЕСКО, зокрема для України [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mcip.gov.ua/news/yaponiia-zbilshyt-pidtrymku-proiektiv-yunesko-zokrema-dlia-ukrainy/> (дата звернення 21.11.2023).

81. Україна отримає від Японії \$10 мільйонів: на що підуть гроші [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/economics/finance/ukrajina-otrimaye-vid-yaponiji-10-milyoniv-na-shcho-pidut-groshi-12145773.html> (дата звернення 22.11.2023).

82. Союзник №1 в Азії? Як особливе партнерство з Японією може допомогти перемозі та відбудові України [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим до-

ступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pqqm92g3lo> (дата звернення 22.11.2023).

83. Мартинюк Н. Культурна дипломатія Світового Конгресу Українців як чинник популяризації України в світі (2014–2022) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог. – 2023. – Вип. 34. – С. 152–160.

84. Орел І. «Діаспора надала Україні допомоги на \$500 млн». Голова Світового конгресу українців Павло Грод про повернення біженців, сильний український світ та боротьбу з російською пропагандою / Ігор Орел [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pqqm92g3lo> (дата звернення 22.11.2023).

85. Українська діаспора: боротьба за незалежність далеко за межами Батьківщини [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://home.ednannia.ua/online-studio/articles/ukrayinska-diaspora-borotba-za-nezalezhnist-daleko-za-mezhamy-batktivshhynu> (дата звернення 22.11.2023).

86. Зв'язок, що не боїться відстані: українські культурні та цифрові проекти за кордоном [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://rubryka.com/article/ukrainian-culture-abroad-2/> (дата звернення 22.11.2023).

87. Дуденко О. Культурна дипломатія: як жінки просувають бренд України за кордоном / Ольга Дуденко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://50vidsotkiv.org.ua/kulturna-dyplomatiya-yak-zhinky-prosuvayut-brend-ukrayiny-za-kordonom/> (дата звернення 20.11.2023).

Матеріал підготувала

Г. М. Іванченко,
завідувачка сектору ДЗК відділу НАУІ
Інформцентру з питань культури та мистецтва

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 2,32. Б/т. Зам. 82. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12